

HOOGVEEEN TWEEMAAL AAN EEN BLOEDBAD ONTSNAPT

Böttger, Jung en Specht

De verdediging van Hoogeveen is een verhaal met drie kanten. Het verhaal van wat er is gebeurd, het verhaal van wat er had moeten gebeuren, en het verhaal van wat er dan had kunnen gebeuren. Officieel heette de verdediger van Hoogeveen generaal Böttger. Generaal Böttger was eigenlijk commandant van de politietroepen. Begin april 1945 kreeg hij de opdracht om het bevel over de middelste sector van Drenthe te voeren. De sector Midden-Drenthe begon bij Veeningen en eindigde bij Holsloot. Hij kreeg daarbij de beschikking over vier compagnieën van elk tussen de 100 en 130 man sterk. Een samenraapsel van troepen. Een compagnie lag ten westen van Hoogeveen, een compagnie lag in Hoogeveen, een compagnie lag rondom Nieuweroord en de vierde lag bij Gees. De linie was 26 kilometer lang en was vooral geconcentreerd rond de (Verlengde) Hoogeveense Vaart. Overal was dus maar de beschikking over kleine groepjes soldaten. Die waren ook nog eens licht bewapend. Pantservuisten was het zwaarst wat ze hadden. Ze namen strategische posities in en zorgden ervoor dat de Duitse aanwezigheid in Hoogeveen tot aan de 11^e april overal doorlopend werd gevoeld, door troepenverplaatsingen, wachtposten en observatieposten.

Böttger werd onder andere geassisteerd door bataljonscommandant majoor Jung. Zijn naam lazen we bij het gedeelte over het fusilleren van de groep Hoogeveense burgers bij Spier. De compagnie die Hoogeveen moest verdedigen viel onder Jung en stond onder leiding van Hauptmann Specht. Deze voerde het bevel over een groep fallschirmjäger, parachutisten. In het voorgaande werd regelmatig benoemd waar zijn troepen bij betrokken waren. De manschappen wisten met slechts één compagnie de illusie op te houden dat Hoogeveen verdedigd werd. Verkenningseenheden van de geallieerden werden dagenlang opgehouden. Zonder de hoofdmacht durfden ze niet door te stoten. Onbekend is dat de zo gewonnen tijd genoeg was om een flinke legermacht rond Hoogeveen te concentreren. En dat had ook kunnen gebeuren, als die legermacht zelf niet geweigerd had. Met weinig middelen had Hauptmann Specht precies gedaan wat nodig was. Dat die versterking niet kwam, dat lag niet aan hem.

WOENSDAG 11 APRIL: DE SLAG OM HOOGVEEEN DIE NIET DOORGING

Op 10 april 1945 konden de buitengebieden van de toenmalige gemeente Hoogeveen worden bevrijd. Op 11 april volgde bijna zonder slag of stoot de bevrijding van de plaats Hoogeveen zelf. Daarna was het stil op het militaire front rond Hoogeveen. De

strijd verplaatste zich zo snel naar het noorden dat de reguliere troepen de verkenners amper bij konden houden. Vrij onbekend is dat de Duitse plannen zodanig waren, dat er tweemaal een slag om Hoogeveen gepland stond. Beide slagen hebben nooit plaatsgevonden, om uiteenlopende redenen. Voor het eerste verhaal moeten we naar Texel.

Op 6 februari 1945 werd op Texel het 822^e Georgische Bataljon gelegerd. Dit bataljon in Duitse krijgsdienst bestond uit 800 Georgiërs en 400 Duitsers. Het bataljon was samengesteld uit overgelopen Russische krijgsgevangenen, die onder slechte omstandigheden leefden. Daar kwam nog bij dat de Georgiërs de Sovjet-Unie deels zagen als bezetters van hun land, zodat overlopen uit het Russische leger niet automatisch beleefd hoefde te worden als verraad aan het eigen land. Dagelijks stierven krijgsgevangenen aan kou, ondervoeding en ziekten. Toetreden tot een Duitse eenheid of een speciaal door de Duitsers opgerichte Georgische eenheid was een mogelijkheid om te ontsnappen aan deze erbarmelijke omstandigheden. Door Stalin werden deze vrijwilligers echter zonder uitzondering als verraders beschouwd.

Het 822^e Georgische Bataljon kwam via Frankrijk en 17 maanden verblijf in Zandvoort op Texel terecht. Op donderdag 5 april 1945 gaf bataljonscommandant majoor Klaus Breitner opdracht aan Sovjetkapitein Schalwa Loladze om zich met zijn Georgische Bataljon gereed te maken om de volgende dag om 07.00 uur te vertrekken. De eenheid zou worden ingezet in Oost-Nederland, in een poging de geallieerde opmars te stoppen. Er was al vaker gesproken over opstand tegen de Duitsers. Wilden de Georgiërs zich rehabiliteren, dan zouden ze het nu moeten doen. Het einde van de oorlog zou een kwestie van dagen, hooguit een paar weken zijn.

Op 6 april 1945 om 01:00 uur 's nachts precies, kwamen de Georgiërs tegen de Duitsers in opstand. Zij noemden deze operatie de *Dag der geboorte*. Iedere Georgiër had een Duitser in zijn bataljon toegewezen gekregen die hij moest doden. In totaal werden die vroege morgen 450 Duitsers gedood. Daaraan kwam geen kogel te pas: de meesten werden in hun slaap gekeeld. De opstand liep aanvankelijk zeer voorspoedig. Helaas zagen twee Duitsers kans om te ontsnappen naar Den Helder. Verder slaagde men er maar niet in om twee Duitse batterijen in het zuiden van Texel te veroveren. Daar zat majoor Klaus Breitner inmiddels. Hij sloeg alarm en wist zo op het vaste land al in een vroeg stadium op de hoogte te brengen van de opstand. Opvallend genoeg wist het Duitse leger, dat toch alle soldaten nodig zou hebben om de geallieerde opmars te stuiten, toch nog ongeveer 600 soldaten met zware mitrailleurs, mortieren, tanks en ander geschut tegen de Georgiërs op de been te brengen. De veerboot

'Voorwaarts' bracht de troepen op 6 april aan land bij De Mok.

Op 7 april werden nog eens 200 Duitsers op De Mok afgezet. In totaal 800 man Duitse troepen was blijkbaar overbodig in Noord-Holland en kon ingezet worden voor de strijd elders. Goed om dat getal even vast te houden. 800 man verse Duitse troepen vulde de paar overlevende Duitsers aan die de laatste Duitse steunpunten op Texel verdedigden. Onder commando van majoor Erich Neumann startte men een tegenoffensief. De veerboot kon vervolgens vele honderden zwaargewonden afvoeren naar het vasteland, want de strijd was hevig. Wekenlang wisten de Georgiërs tegenstand te bieden. Ze verloren echter steeds meer terrein.

Hevige beschietingen hebben het leven gekost aan 117 Texelaars, 482 tot 565 Georgiërs, en ongeveer 600 Duitsers. Het aantal gewonde en gesneuvelde Duitsers is onduidelijk. Schattingen liggen tussen 420 en 2347. Ook de materiële schade was groot, tientallen boerderijen gingen in vlammen op, vooral in de Eierlandse polder. Georgische krijgsgevangenen werden aanvankelijk zonder pardon geëxecuteerd, net als sommige eilanders. Toen de laatste Georgische strijders teruggedrongen waren tot een laatste bolwerk rond de vuurtoren, op de noordpunt van het eiland, restte uiteindelijk slechts overgave. Vele ondergedoken Georgiërs gingen echter door en bleven ondergedoken tot de bevrijding van Texel op 20 mei 1945. De Duitse troepen op Texel hadden namelijk geweigerd om zich neer te leggen bij de Duitse overgave op 5 mei. De vele gedode Georgiërs lagen in diverse massagraven. Ze werden na de oorlog herbegraven in een centraal massagraf, dat nu als de erebegraafplaats Loladze (**foto**) bekend staat, op de Hoge Berg tussen Den Burg en Oudeschild.

hebben in 1972 terecht gestaan, maar werden voor de ten laste gelegde moorden vrijgesproken wegens gebrek aan bewijs. Hoofdverdachte was Inselcommandant Erich Neumann. 228 overlevende Georgiërs werden na de oorlog door de geallieerden uitgeleverd aan de Sovjet-Unie. Hen wachtte gevangenisstraf en strafkamp. Ze hadden zich door de opstand niet gerehabiliteerd. Ze bleven verraders van de Russische zaak. De werkelijkheid is nu geweest dat de Georgische troepen in opstand zijn gekomen, in de hoop zo rehabilitatie te kunnen bewerkstelligen. De realiteit is dat dit niet is gelukt. Wat als deze inschatting in april 1945 ook zo was gemaakt, en dat de troepen gewoon hun bevel op hadden gevolgd? In dat geval was er een kans geweest op een nieuwe toekomst in een naoorlogs Duitsland. Wie in Duitse krijgsdienst trad had automatisch recht op het Duitse staatsburgerschap. Ook dat had aanlokkelijk kunnen zijn, rekening houdend met een afwijzende Russische reactie. Waar waren ze dan op 6 april naar toe gegaan?

De Georgische troepen hadden op 6 april 1945 om 07.00 uur moeten vertrekken naar Oost-Nederland, om daar de geallieerde opmars te stuiten. De geallieerden hadden een speerpunt in hun offensief: Groningen. Ze gingen met zo'n grote snelheid noordwaarts, dat de Duitsers daar tot op dat moment vrijwel niets tegenin konden brengen. De weg naar Groningen lag over Zuidwolde en Hoozevee. Dat wisten de Duitsers ook. Wie een poging wilde ondernemen om de geallieerden te stoppen moest ook nog eens rekening houden met verdedigbare linies. Wanneer de troepen van Texel op 6 april om 07.00 uur vertrokken waren hadden ze op 7 april ergens aan het front inzetbaar kunnen zijn. Waar lag toen zo'n te verdedigen linie?

De Duitse officieren die de opstand neersloegen

Een kanaal was een verdedigbare linie. In de nacht van zaterdag 7 op zondag 8 april waren de bruggen in Hoogeveen en over de Hoogeveensche - en de Verlengde Hoogeveensche Vaart vernield. De vaart in en rond Hoogeveen was een al voorbereide verdedigbare linie, en dat precies op de weg naar Groningen, op het moment dat daar de geallieerde opmars over dreigde te steken. De Georgische troepen hadden hier die de geallieerde opmars flink had kunnen vertragen. Het tijdstip van de opstand, de route van de geallieerden en het zoeken naar te verdedigen linies maakt ons duidelijk dat de Georgiërs bij het opvolgen van de bevelen als onderdeel van een legermacht van mogelijk 2000 man Duitse troepen naar Hoogeveen en omstreken vertrokken waren. Wanneer die linie niet meer te houden was geweest, hadden ze zich terug kunnen trekken achter het Oranjekanaal. Een tweede verdedigbare linie.

Maar ze kwamen in opstand. 800 Georgiërs en 400 man aanvullende Duitse manschappen maakten 800 Duitse soldaten uit Noord-Holland actief, in een strijd om Texel. 2000 soldaten die blijkbaar in staat waren om de Hoogeveensche Vaart in en rond Hoogeveen te verdedigen bleven weg. En daarmee werd een bloedbad in en rond Hoogeveen voorkomen. Wanneer we ons realiseren dat de verschrikkelijke Russenoorlog op Texel de doden heeft gebracht die bij een goed opvolgen van het Duitse bevel in Zuid-Drenthe gevallen waren, krijgen we 65 jaar na de oorlog alsnog kippenvel. En dit is niet alleen een berekening, op basis van feiten die ook anders hadden kunnen worden uitgelegd. Dit wordt gestaafd door inlichtingen die ook de geallieerden toentertijd hadden. Ook daar verwachtte men een doorstoot van Duitse troepen, richting Hoogeveen, zelfs nog na het begin van de opstand op Texel.

DONDERDAG 12 EN VRIJDAG 13 APRIL: EEN TEGENAANVAL DIE NIET DOORGING

Op donderdag 12 april trokken weer lange colonnes Canadese legervoertuigen door Hoogeveen. Voor Hoogeveen en de feestende Hoogeveeners leek de oorlog nu achter de rug. De Canadezen kwamen er achter dat dit nog lang niet zeker was. De troepen trokken volop door Hoogeveen, maar zorgden daar niet voor sterke verdedigingslinies. Het B squadron van de Fort Garry Horse, onder leiding van captain H. E. Theobald, kreeg die 12^e april om 11.00 uur opdracht om de Hoogeveensche Vaart over te steken, en op te trekken naar Zwiggelte. Van daaruit zouden de tanks samen met het Essex Regiment een aanval op Assen uitvoeren. Voor het C squadron van de Fort Garry Horse was het die 12^e april al reveille om 06.00 uur. Om 07.00 uur zetten de troepen zich in beweging. Inmiddels konden de tanks de Hoogeveensche Vaart over. De troepen trokken richting Beilen. De 3^e sectie van het C squadron stond onder leiding van luitenant Ritchie. Hij reed met zijn sectie en een compagnie van de Calgary Highlanders (onderdeel van de 5th Canadian Infantry Brigade) terug naar Hoogeveen, toen die 12^e april Duitsers in de buurt van die plaats

gesignaleerd zouden zijn. Om 23.00 uur was de sectie van luitenant Ritchie terug bij zijn eenheid. Ze hadden niets gezien. Maar het was geen loos gerucht, zo kunnen we zeggen, want een andere Canadese eenheid is die 12^e april eveneens naar Hoogeveen getrokken om de plaats voor een Duitse aanval te beschermen. Vrijdag 13 april 1945 leek een ongeluksdag te worden voor Hoogeveen en omstreken, al hebben de Hoogeveeners dat toentertijd niet beseft.

Het 1^e Bataljon van The Black Watch (Royal Highland Regiment) of Canada, lag de 12^e april bij Varsen, Overijssel. Om 20.00 uur kreeg de eenheid een opmerkelijk bevel. Er werd vijandelijke infiltratie verwacht, bij Hoogeveen, komend vanuit het westen. De troepen moesten onmiddellijk opbreken. Toen het konvooi klaar stond om te vertrekken, kwam er bericht dat ook te Varsen een compagnie Duitse troepen vanuit het westen in de aanval zou gaan. De A compagnie kreeg opdracht in Varsen achter te blijven, en te wachten op een ander regiment, dat de positie over zou nemen. De rest van het 1^e Bataljon van The Black Watch (Royal Highland Regiment) of Canada vertrok om 21.45 uur naar Hoogeveen. Het was een maanloze nacht. Het was erg donker. Ondanks dat schoten de troepen goed op. Hoogeveen werd vrijdag de 13^e april bereikt om 01.00 uur. Om 04.20 uur arriveerde de A compagnie. Ze brachten de nacht door in Hoogeveen.

De andere dag werd al niet meer gedacht aan een aanval op Hoogeveen. Misschien was het loos alarm, was het een van de vele geruchten die niet waar bleken. Anderzijds was het voorstelbaar dat de Duitsers vanuit het westen de relatief zwakke aanvoerlijnen van de Canadese troepen op weg naar Groningen zouden proberen te doorbreken. Maar ze bleven weg. The Black Watch werd het bekendste regiment van de Canadezen in Hoogeveen en omstreken, omdat er later een wandeltocht naar werd genoemd. Maar het regiment heeft zelf niet bijgedragen aan de bevrijding, en heeft gelukkig ook niet hoeven vechten met aanvallers op de 13^e april. Ze vertrokken vrijdag de 13^e april 1945 naar Assen, omdat noordelijk meer werk voor hen te doen was.

Los van The Black Watch en de Calgary Highlanders trokken in de dagen na de 11^e april 1945 nog tal van eenheden door en langs Hoogeveen. We weten bijvoorbeeld dat bij de bevrijding van Beilen en omstreken op 12 april 1945, ook betrokken waren: The Toronto Scottish Regiment (machine gun batallion), The Royal Regiment of Canada, The Royal Hamilton Light Infantry en The Essex Scottish Regiment. Deze eenheden gingen op in de lange rijen soldaten en wagens, die via de Nieuwe Weg (Van Limburg Stirumstraat) naar het noorden trokken. Hoogeveen als plaats was voor hen niet meer van belang, en zij waren amper of niet van belang voor Hoogeveen. Het enige wat van belang was, was de doorgaande verbinding. Heen en terug, toen de

oorlog eindelijk achter de rug was. De Nieuwe Weg, de huidige Van Limburg Stirumstraat, was de trots van Hoogeveen, toen hij werd opgeleverd. Na de terugtocht van alle Canadese eenheden was de weg totaal kapot gereden. Dat was alles, na de bevrijding. Kapot gereden wegen en een paar geallieerde slachtoffers, naast de slachtoffers van het drama aan de Wijsterseweg, de doden van de familie Scholing en Lunenburg. Gelet op het drama van Texel hadden het ook meer dan 1000 mensen meer kunnen zijn. Om alsnog koude rillingen van te krijgen.